

УДК 811.111'37'42

Т. В. Колісниченко

T. V. Kolisnychenko

T. V. Kolisnychenko

Буковинський державний фінансово-економічний університет
Буковинский государственный финансово-экономический университет
Bukovyna State University of Finance and Economics

**МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ 'SETTLEMENT'
 В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**
**МОДЕЛИРОВАНИЕ КОНЦЕПТОСФЕРЫ 'SETTLEMENT'
 В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КАРТИНЕ МИРА**
**MODELLING OF THE CONCEPTUAL SYSTEM 'SETTLEMENT'
 IN THE ENGLISH WORLDVIEW**

Об'єктом дослідження виступає концептосфера 'SETTLEMENT' в англomовній картині світу. Основною метою нашої праці є концептуальний аналіз поняття 'SETTLEMENT', його семантизація та виокремлення домінантної лексеми-репрезентанта концептосфери 'SETTLEMENT'. У роботі визначено лексичне значення домінантної лексеми-репрезентанта концепту 'SETTLEMENT' на основі тлумачних словників англійської мови, з'ясовано обсяг змісту досліджуваного концепту та сформовано семантичне поле 'Settlement'. Актуальність нашого дослідження зумовлена поглибленням вивчення комунікативно-функціонального аспекту мови та відсутністю аналізу концептосфери 'SETTLEMENT' у системі англійської мови. Для визначення лексичного значення домінантної лексеми-репрезентанта концепту 'SETTLEMENT' проаналізовано статті тлумачних словників англійської мови. Визначено лексеми-репрезентанти англomовної концептосфери 'SETTLEMENT', які організовані за польовою ознакою, в нашому випадку – за територіальною характеристикою: від більшої території до меншої. Слід наголосити, що дана концептосфера не є закритою, оскільки кожен субконцепт може бути, у свою чергу, центральним компонентом іншої концептосфери. Завдяки концептуальному аналізу вирішено будову семантичного поля, яке представляє «Settlement»: макрополе → поле → мікрополе, які формують певну семантичну таксономію. Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі функціонування концепту 'SETTLEMENT' у різних типах дискурсу.

Ключові слова: концепт, концептосфера, концептуальний аналіз, семантизація, лексема-репрезентант.

Объектом данного исследования выступает концептосфера 'SETTLEMENT' в англоязычной картине мира. Основная задача работы – проведение концептуального анализа понятия 'SETTLEMENT', его семантизация и определение доминантной лекси́мы-репрезентанта концептосферы 'SETTLEMENT'. В работе раскрыто лексическое значение доминантной лекси́мы-репрезентанта концептосферы 'SETTLEMENT' на основе толковых словарей английского языка, определен объем значения исследуемого концепта и смоделировано семантическое поле 'Settlement'. Актуальность исследования обусловлена изучением коммуникативно-функционального аспекта языка и отсутствием анализа концептосферы 'SETTLEMENT' в системе английского языка. Для определения лексического значения доминантной лекси́мы-репрезентанта концепта 'SETTLEMENT' проанализировано статьи толковых словарей английского языка. Определены лексе́мы-репрезентанты англоязычной

концептосфери ‘SETTLEMENT’, которые организованы по полевым характеристикам, в нашем случае по территориальному признаку от большей территории к меньшей. Следует отметить, что данная концептосфера не есть закрытой, поскольку каждый субконцепт, в свою очередь, может быть центральным компонентом другой концептосферы. Благодаря компонентному анализу нами определена структура семантического поля «Settlement»: макрополе → поле → микрополе, которые формируют определенную таксономию. Перспективы дальнейшего исследования состоят в анализе функционирования концепта ‘SETTLEMENT’ в разных типах дискурса.

Ключевые слова: концепт, концептросфера, концептуальный анализ, семантизация, лексема-репрезентант.

In the focus of the present investigation there is a conceptual system ‘SETTLEMENT’ in the English worldview. The main aim of the paper is a conceptual analysis of the notion ‘SETTLEMENT’, its semantization and determining the dominant lexeme-representative of the conceptual system ‘SETTLEMENT’. The lexical meaning of the dominant lexeme-representative of the conceptual system ‘SETTLEMENT’ is investigated in the present work, on the basis of the English dictionaries the meaning of the investigated concept is revealed and the semantic field ‘Settlement’ is modeled. The topicality of our investigation is motivated by the necessity of an integral description of the communicative and functional language aspects and of the conceptual system ‘SETTLEMENT’ modeling. The semantic structure of the concept ‘SETTLEMENT’ in English was revealed through the dictionary definition analysis. Then the meaning components were singled out on the basis of the thesaurus and English dictionaries. Due to the concept analysis the structure of the semantic field ‘Settlement’ was modeled: macrofield → field → microfield that form particular semantic taxonomy. However the presented conceptual system ‘SETTLEMENT’ is not final as every subconcept can be the dominant component of the other conceptual system. So, the componential analysis allows us to speak about the semantic potential of the lexeme settlement, it widens lexeme capability and its collocation in discourse. The perspective of the investigation lies in the analysis of the functioning of the concept ‘SETTLEMENT’ in different types of discourse.

Keywords: concept, conceptual system, conceptual analysis, semantization, lexeme-representator.

Постановка проблеми. У фокусі нашого дослідження знаходиться концептосфера ‘SETTLEMENT’. Метою нашої праці є концептуальний аналіз поняття ‘SETTLEMENT’, його семантизація та виокремлення домінантної лексеми-репрезентанта концептосфери ‘SETTLEMENT’.

Актуальність нашого дослідження зумовлена поглибленням вивчення комунікативно-функціонального аспекту мови та відсутністю аналізу концептосфери ‘SETTLEMENT’ у системі англійської мови.

Але для початку звернемо увагу на деякі трактування терміна „концепт» у лінгвістиці.

Аналіз попередніх досліджень. Трактування терміна „концепт» досі залишається дискусійним, оскільки його визначення залежить від дослідницької парадигми науковця, див.: Н. Ф. Алефіренко (2005), В. І. Карасик (1997, 2009), В. В. Красних (1998), Н. В. Крючкова (2005), С. Х. Ляпін (1997), В. А. Маслова (2006), М. В. Піменова (2004), А. М. Приходько (2008), О. О. Селіванова (2006), J. J. Katz (1966), R. Langacker (1991), L. Barsalou (1992), J. Lakoff (1996), J. A. Fodor (1998), M. Barbosa (2001), H. Cuycckens (2001), V. Evans (2009).

Під концептом розуміють «mental particulars» [11, с. 23] – „ментальні утворення», які тісно пов’язані з людиною, її національним, культурним, професійним, віковим та іншим досвідом.

Доведено, що у концепті завжди присутня словесна репрезентація через мовну одиницю, інакше неможливо говорити про його існування: А. П. Бабушкін (1996), А. Вежбицька (1998), С. Г. Воркачєв (2002), С. В. Кузлякін (2005), Г. Г. Слишкін (2000). „Концепт не тільки замінює собою значення мовної одиниці, він певною мірою розширює його, залишаючи можливості для співтворчості, доосмислення», оскільки, будучи переважно загальними, концепти одночасно містять у собі безліч потенційних відхилень і доповнень, тобто є незамкненими утвореннями [3, с. 10].

Проте, С. О. Аскольдов (1997), М. М. Болдирєв (2001), Н. А. Семенкіна (2002) та ін. не вважають концепт варіантом віддзеркалення значення і відносять його до первинного культурного соціопсихічного знання в колективній свідомості, представленому в тій чи іншій мовній формі, відповідно, концепт – значення у свідомості людини, яке замінює у процесі мислення невизначену кількість предметів, дій, функцій [1, с. 267]. За словами С. Х. Ляпіна, концепт виступає дискретним, проте універсальним і багатовимірним феноменом, який здатний проникати в найрізноманітніші сфери й аспекти людського буття, істотно впливати на його параметри та орієнтації [4, с. 13]. Як результат, М. Шварц визначає концепт як елементарну ментально організовану одиницю, що зберігає знання про світ в абстрактній формі [13, с. 55]. Концепти внутрішньо ієрархічно організовані за когнітивними ознаками та упорядковані у структурі концепту за польовою ознакою. І тому вони об’єднані у системи і називаються концептосферами. Термін „концептосфера» введено Д. С. Ліхачовим, який зазначає, що він зручніший за термін „мовна картина світу» [3, с. 7], тобто сукупність знань про світ [2, с. 21], оскільки концептосфера набагато об’ємніша й ширша за мовну картину світу.

Ч. Філлмор зауважує, що для правильної інтерпретації мовних висловлень людина повинна використовувати достатню кількість додаткової інформації з її власної концептосфери [10, с. 132], не відображеної у словникових статтях, та трансформувати досвід у певні концепти, які створюють концептуальну систему.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наше дослідження спрямоване на моделювання концептосфери ‘SETTLEMENT’ в англійській картині світу та вирізнення домінантної лексеми-репрезентанта зазначеної концептосфери. Для досягнення поставленої мети необхідно звернутися до концептуального аналізу, який спрямований на визначення особливостей не тільки національного, але й польового мислення, та розмаїття концептосфер».

Метод концептуального аналізу є основним у терміносистемі різних гуманітарних наук: когнітології, філософії, лінгвістиці, теорії міжкультурних комунікацій тощо. Він дозволяє аналізувати концепт не лише як явище, а як комплексне поняття, як одиницю загальної концептуальної моделі світу. Так, концептуальний аналіз, за твердженням Р. М. Фрумкіної, є сукупністю методик, об’єднаних спільною метою. Вона вбачає в методі концептуального аналізу насамперед урахування досвіду моделювання різноманітних структур репрезентації знань, апробованих на мовному й текстовому матеріалі. Виникає також можливість при обробці результатів, отриманих у результаті дослідження, визначити значимість кожної ознаки у структурі концепту, що і дає змогу ранжувати когнітивні ознаки за значимістю, виділити ядерні та периферійні компоненти [7, с. 5].

Концептуальний аналіз, як стверджує М. М. Полюжин, спрямований на відображення через мову знань людей про світ у вигляді тлумачення у словникових дефініціях [6, с. 12] та має на меті виявлення й осмислення структури концепту з метою з'ясування обставин його формування, знаходження властивих для нього системних зв'язків та їхніх відмінностей від інших концептів [6, с. 12]. Концептуальний аналіз, за А. П. Мартинюк, є логічним продовженням семантичного, але «якщо для семантичного аналізу достатньо виявити перелік елементів, що залучені до структури значення, то при концептуальному аналізі ці елементи повинні бути співвіднесені між собою і об'єднані у складі певної структури» [5, с. 102].

По-перше, проведемо концептуальний аналіз концепту 'SETTLEMENT' в англійській картині світу. На основі лексикографічних джерел (*Collins English Dictionary and Thesaurus; Compact Oxford English Dictionary; Longman Dictionary of Contemporary English; Macmillan English Dictionary; Merriam Webster's Dictionary; Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English; Oxford Paperback Thesaurus; The Random House Webster's Unabridged Electronic Dictionary; Webster's Universal Dictionary and Thesaurus*) визначено лексико-семантичну групу концепту 'SETTLEMENT' у системі англійської мови: *antecedents; clearing; dependency; dominion; mandate; new land; offshoot; outpost; possession; protectorate; province; satellite; settlement; subject state; swarm; territory*.

Для визначення лексичного значення доміантної лексеми-репрезентанта концепту 'SETTLEMENT' проаналізовано статті тлумачних словників англійської мови: 1) *is a place, typically one which has previously been uninhabited, where people establish a community* [9]; 2) *is a place where people have come to live and have built homes* [8]; 3) *a place where people come to live or the process of settling in such a place* [14]; 4) *a place where people have come to live permanently, usually when there were very few people living there before* [12].

По-друге, з'ясуємо обсяг змісту концепту 'SETTLEMENT' і визначимо його компоненти дедуктивним шляхом на основі лексикографічних джерел. Визначено, що англійська концептосфера 'SETTLEMENT' включає такі лексеми-репрезентанти: *area, asphalt jungle, banlieue, blighted area, block, burgh, city, district, exurbia, hamlet, hood, megalopolis, section, suburbia, town, village, ward*, які організовані за польовою ознакою, в нашому випадку – за територіальною характеристикою: від більшої території до меншої. Хоча *area, banlieue, block, district, hood, section, ward* вважаються частинами як великого, так і малого міста; *asphalt jungle, blighted area, burgh* – частини великих міст.

Слід наголосити, що дана концептосфера не є закритою, оскільки кожен субконцепт може бути, у свою чергу, центральним компонентом іншої концептосфери, наприклад: лексема-репрезентант *hamlet* буде виступати доміантною для лексем-репрезентантів *kraal, pueblo, campong/kampong, community, group, crossroads, village*; лексема-репрезентант *ward* буде виступати доміантною для лексем-репрезентантів *cell, block, prison, jail, cell block, death house, death row, municipality, administrative district, administrative division, territorial division*.

Ядерні лексеми концептосфери 'SETTLEMENT' входять у лексико-семантичні поля, так, наприклад лексема-репрезентант *city* формує своє лексико-семантичне поле: *belt; block; city; county; division; domain; dominion; enclosure; field; kingdom; locality; neck of the woods; neighborhood; parcel; patch; plot; precinct; principality; quarter; section; sector; sphere; square; state; stretch; territory; township; tract; turf; vicinity; ward; zone*. Лексема *area* є складовим лексико-семантичної групи: *breadth; compass; distance; expanse; field; operation; range; size; space; sphere; stretch; width*.

Утворені ядерними лексемами лексико-семантичні поля, у свою чергу, розширюють концептосферу 'SETTLEMENT' в англомовній картині світу.

Визначена лексема-репрезентант концепту 'SETTLEMENT' потребує подальшого детального вивчення, а представлене дослідження постає лише частиною опрацювання концепту 'SETTLEMENT' в англомовній картині світу.

По-третє, завдяки концептуальному аналізу вирішено будову семантичного поля, яке представляє «*Settlement*»: макрополе → поле → мікрополе, які формують певну семантичну таксономію.

Висновки та перспективи. Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі функціонування концепту 'SETTLEMENT' у різних типах дискурсу, а також аналізі внутрішньої, зовнішньої та міжмовної типології лексико-семантичного поля «*Settlement*» в англійській мові та її національних варіантах, проведенні контрастивного аналізу в англійській та українській мовах, а також зосередженні на культурології концепту 'SETTLEMENT' в національних варіантних картинах світу.

Бібліографічні посилання

1. **Аскольдов С. А.** Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М. : Academia, 1997. – С. 267–279.
2. **Колшанский Г. В.** Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. – М. : Либроком, 2013. – 124 с.
3. **Лихачёв Д. С.** Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 5–15.
4. **Ляпин С. Х.** Концептология : к становлению подхода / С. Х. Ляпин // Концепты. Научные труды Центроконцепта. – Архангельск : Изд-во Поморск. гос. ун-та, 1997. – С. 11–35.
5. **Мартинюк А. П.** Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці / А.П. Мартинюк // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – Ужгород, 2006. – С. 92–107.
6. **Положин М. М.** Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості / М.М. Положин // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. праць. – Ужгород : Ліра, 2005. – С. 5–20.
7. **Фрумкина Р. М.** Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р.М. Фрумкина // Научно-техническая информация РАН. Серия 2 : Информационные процессы и схемы. – № 3. – М. : Наука, 1992. – С. 1–8.
8. **Collins English Dictionary and Thesaurus** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com>
9. **Compact Oxford English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://oxforddictionaries.com> (дата звернення 18.10.2015). – Назва з екрана.
10. **Fillmore Ch.** Case for Case / Ch. Fillmore. – Ohio : Ohio State University, 1967. – 136 p.
11. **Fodor J. A.** Concepts Where Cognitive Science Went Wrong / J. A. Fodor. – Oxford : Clarendon Press, 1998. – 186 p.
12. **Macmillan English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macmillandictionary.com>
13. **Schwarz M.** Einführung in die kognitive Linguistik / M. Schwarz. – Tübingen / Basel : Francke, 1996. – 238 s.
14. **The American Heritage Dictionary of the English Language** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://natahaus.ru>

Надійшла до редколегії 03.11.2015